

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд

Конструиране на женската идентичност в романите на Шарлот Бронте

на докторант на самостоятелна подготовка **Цветина Цветанова Цакова**
в професионално направление (научна специалност) 2.1. Филология, научна
специалност „Теория и история на литературата“

Рецензент: **доц. д-р Татяна Николаева Фед**, Нов български университет
/София/,

департамент «Нова българистика», Факултет за дистанционно, електронно и
продължаващо обучение

Основание за написване на рецензията: Заповед № N3-РК-15 от 12. 10. 2018
г. на Ректора на Нов български университет

1.Справка за кандидата.

Цветина Цветанова Цакова завършва през 2001 г. Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по класически и нови филологии и придобива образователна-квалификационна степен «магистър по Английска филология» с литературоведска специализация. През 2001 г. започва да работи на безсрочен трудов договор във Втора английска езикова гимназия „Томас Джеферсън“ /София/, паралелно работи на граждански договор, като преподавател по английски език на студенти в Стопански факултет към СУ „Св. Климент Охридски“ и същевременно преподава на хонорар английски език на курсисти в Езикова школа „Престиж“ /София/. През 2003 г. печели конкурс за преподавател по специализиран английски език в Лесотехнически университет /София/, където работи на безсрочен трудов договор в момента.

Освен преподавателската си дейност Цветина Цакова има съставителство на речници: специализиран английско-български речник за всички специалности в Лесотехническият университет, английско-български аграрен, бизнес и лесотехнически речник, отпечатан от Академичното издателство „Проф. Марин Дринов” - София през 2012 г. /луксозно издание, с твърди корици, с формат 167x237 mm, 652 страници/. През 2011 г. в съавторство с проф. Тасев издава ръководство „Как се пишат научни текстове по общонаучна тематика”, което съдържа словосъчетания и конструкции на български, руски и английски езици.

Цакова превежда от английски език писмено и устно в ефир в Българското национално радио, Българската национална телевизия и на международни научни конференции. През 2006 г. е превела на български език научната книга „Техностартерите и университетите трето поколение” от проф. Ханс Висема.

Независимо че преподава специализиран английски език, Цакова смята литературата за свое призвание. Затова темата на дисертацията ѝ е литературоведска: „Конструиране на женската идентичност в романите на Шарлот Бронте”.

Кандидатката е представила 13 публикации /2 книги и 11 научни статии/, от тях 5 публикации, свързани с темата на дисертацията.

2. Обща характеристика на дисертационния труд.

Шарлот Бронте /1816-1855/ е писателка-феминистка от Викторианска Англия, автор на вечната книга «Джейн Еър», превърнала се според много критици в библия за тийнейджърки, любителки на романтично четиво. Сега в началото на 21 век идеите на писателката за половете, мястото на жената в

обществото, ролята на образованието на младите жени, избора им на съпруг звучат актуално, както и преди повече от 150 години.

Представеният за рецензия дисертационен труд е структуриран в Увод, четири глави, Заключение, Основни приноси и Библиография.

С **уводната част** докторантката е обосновала актуалността и изследователската теза и е определила задачите и основната цел, обекта, предмета и основния метод на изследването. **Четирите глави** на дисертационния труд представят същността на изследването в теоретичен и методологически аспект. В **заключението** докторантката систематизира констатациите на дисертационния труд. Мнението ми е, че тази **структура** осигурява необходимата логическа обвързаност между компонентите на дисертационния труд и способства за постигането на цялостност и завършеност на проведеното изследване. В същото време, така представената структура на дисертационния труд показва и **стремеж да се отговори на изискванията за композиционна цялостност и съразмерност** на отделните части.

Дисертацията е разгърната на 141 страници, от които 127 страници са основен текст, на 11 страници е представена библиография от 148 източници: 8 текста на български език, останалите 140 – на английски.

Темата на дисертационния труд: да бъде разгледано конструирането на женската идентичност в романите на Шарлот Бронте „Учителят“ (1857), „Джейн Еър“ (1847), „Шърли“ (1849) и „Вийет“ (1853) кореспондира със съвременето ни – в началото на 21 век социалните проблеми на жените през Викторианската епоха, свързани с равнопоставеността на половете, продължават да са актуални.

Основната цел на изследването е да се разкрият енергията, възможностите и амбицията на едно поколение смели жени в стремежа им за

равностойно участие във враждебната за тях патриархална общественно-политическа среда.

Дефинирана по този начин, изследователската цел отразява основните аспекти на изследването и в своята логическа обвързаност способства за пълно разкриване на темата на дисертационния труд. По мое мнение, тезата, обектът и целта на изследването очертават ясно насоките на изследователските търсения на докторантката, като определят начините за протичане на този процес.

Водещият метод на изследването е задълбочен прочит на произведенията на Шарлот Бронте. Проучването синтезира няколко линии: информация, анализ и оценка. Най-същественният акцент е интерпретирането на индивидуалните качества на характера на главните героини, като интегрална част от конструираната женска идентичност.

3. Оценка на научните и практически резултати на дисертационния труд.

След като се запознах с дисертационния труд на Цветина Цакова, бих могла да отбележа следното:

1. За рецензиране и защита е представен един завършен, добре структуриран научен текст. 2. Названията на главите на дисертацията са подчинени на логиката на изложението и са формулирани по подходящ начин, като са изведени проблемите, темите, обектът на изследването. 3. Текстът е написан грамотно и коректно. Вижда се сериозна и задълбочена работа на дисертантката в синхрон с научния ѝ ръководител.

По отношение на Глава 1. Учителското призвание на Франсис Анри в романа „Учителят“ на Шарлот Бронте.

„Учителят“ е първият роман, написан от Шарлот Бронте /издаден 2 години след смъртта ѝ/ и единствен с главен герой мъж. През Викторианската епоха Бронте смело избира идеята за независимостта на жените в труда и в семейството, която е имплицирана в образа на главната героиня. Дискурсът в романа проследява в хронологична последователност развитието на Франсис Анри, която избира учителската професия за свое призвание. Тя започва своя самостоятелен житейски път като работничка – поправя брюкселски дантели, след това работи като учителка по ръкоделие и накрая достига върха на своето призвание – преподавател по английски език в собствен престижен девически пансион.

Композицията на главата е подчинена на идеята да бъде разкрит и интерпретиран образът на главната героиня, носителка на идеята за равноправието и независимостта на жените в труда и семейството.

Изравнените интелектуални и професионални способности на Франсис и Уилям обосновават идеята, че индивидуалните качества на личността не зависят от пола. Посланието е, че всяка средно интелигентна и предприемчива жена може да има свой собствен бизнес. Примерът на Франсис, не само мотивира и вдъхновява, но и показва пътя за постигане на успех.

По отношение на Глава II – Протестът на една гувернантка в романа „Джейн Еър“ на Шарлот Бронте. Тази глава е посветена на най-известния роман на писателката. Дисертантката аргументира идеята за равнопоставеността на жените и мъжете в обществения и личния живот.

Ц. Цакова показва как чрез образното си мислене и умело разказаната история Шарлот Бронте конструира незабравимия образ на Джейн Еър, който е носител на силни социални послания. Главната героиня следва смело и решително своя път и оборва успешно патриархалните ограничения и условности, които маргинализират социалната роля на жената и я подчиняват на волята на мъжа.

Тежкият и подценяван труд на гувернантката се сравнява с робство в романите. Тя е принудена да понася високомерието, пренебрежението и неуважението на своите богати господари и поведението на техните разглезени деца, които тя възпитава. Патриша Биър разглежда професията на гувернантката, като единствена възможна за жените през Викторианската епоха. Критичката описва унижителното положение на това социално съсловие и неоченяването на истинските интелектуални качества на тези жени (Биър, 1974, стр. 29).

Цакова цитира един от най-дискутираните моменти в романа – женитбата на Джейн и Рочестър: след смъртта на Бърта Мейсън, психично болната съпруга на Рочестър, Джейн Еър се омъжва за него. Този брак е най-дискутираният от критиците. Кейт Милет търси скрити причини под привидно конвенционалния характер на брака, защото Джейн Еър не е красивата и пасивна героиня от традиционните романи (Лодж, 2009, стр. 68). Хелън Моглен смята, че този брак е компромис и Джейн ще изпълнява ролята на болногледачка и майка на инвалида Рочестър (Лодж, 2009, стр.71). Гилбърт и Губар пък мислят, че инвалидизирането е необходимо условие за един равностоеен брак, защото отслабените физически сили на Рочестър намаляват неговата авторитарност (Гилбърт и Губар, 2000, стр. 370). Представителката на Психоаналитичната критика Даян Садоф е на обратното мнение, т.е., че

именно осакатяването е бягство, а не утвърждаване на феминистките идеи (Нюман, 1996, стр. 528). Патриша Биър разглежда брака на Джейн и Рочестър като съюз на независими личности (Биър, 1974, стр. 109). /Автореферат, стр.11/

По отношение на **Глава 3. Силният дух на Шърли в едноименния роман на Шарлот Бронте:** Цакова далновидно доказва тезата, че полът не е определящ при избора на професия и работа.

Главната теза в „Шърли“ е, че няма „женски“ и „мъжки“ професии. Традиционно в патриархалното общество само синовете наследяват и управляват семейните фирми. При конструирането на идентичността на главната героиня в романа убедително се опровергава този стереотип. Благодарение на своите личностни качества – интелект, смелост, независимост, самоувереност и решителност – Шърли управлява успешно наследственото имение. За да се подчертаят тези нейни качества, е използван за антипод образът на слабохарактерната Каролайн.

Чрез описаните психически и физически качества на Шърли, проявени по време на работническия бунт, се аргументира тезата, че жената може да участва наравно с мъжа в битки. Тази прогресивна идея изпреварва своята епоха и достига до днешно време, когато жените са полицаи, войници, офицери, дори космонавти.

За да е цялостен образът на Шърли, като собственица на вълненотекстилна фабрика, трябва да се разгледа и нейната обществена дейност. Наскоро след пристигането в имението си, тя се запознава и печели доверието на най-влиятелните мъже в енорията, като пастор Хелстоун и мистър Йорк. С тях бизнес дамата обсъжда актуалните новини.

По отношение на глава **IV - Независимата Луси в романа „Вийет“ на Шарлот Бронте:** чрез конструирането на образа на независимата жена, се доказва тезата, че всеки сам може да определи пътя си напред. Идеята е аргументирана с няколко примера, но най-убедителна е историята на главната героиня.

Във „Вийет“ е конструиран цялостният образ на самостоятелната и независима викторианска жена. За разлика от бунтарката Джейн Еър и смелата Шърли, Луси е сдържана, но смела по дух. През целия си живот главната героиня се бори с живота, смъртта, скръбта и съдбата. Най-жестоко е последното сражение, когато тя воюва на два фронта – срещу обществените и религиозни догми, ограничаващи нейната самостоятелност, изкарва прехраната, но и постига амбициозната си цел за независимост.

При конструирането на цялостната идентичност на главната героиня в романа „Вийет“ е доказана по категоричен и убедителен начин иновационната за Викторианската епоха теза на писателката, че жената може да извоюва своята независимост от мъжа, разчитайки единствено на своите индивидуални качества. Посланието е, че съвременната европейка може сама и без първоначален капитал, разчитайки на своя интелект, предприемчивост и честен труд да си създаде малък бизнес, подобно на Луси. А следвайки нейния пример, да инвестира печалбата в разширяване дейността на фирмата си.

Интересно е да се отбележи отношението на писателите, съвременници на Шарлот Бронте към нейното творчество. Текери, с присъщия си патриархален сарказъм, пише, че липсата на съпруг в живота на авторката влияе върху нейните романи (Биър, 1975, стр. 9). Джордж Елиът безрезервно подкрепя Шарлот Бронте. Тя смята, че романът „Вийет“ е по-добър от „Джейн Еър“. Елиът поставя Шарлот Бронте сред големите писатели – Скот, Балзак и

Дикенс – и заявява, че другата литература е само „имитация“ (Хорсман, 1990, стр. 189).

Своя дисертационен труд Цакова завършва с разсъждения за днешната ситуация с половете в Европа: «За сравнение, днес юридически е решен проблемът с принципа на равноправието на жените и мъжете. Но както е известно, манталитетът на хората се променя най-трудно и най-бавно. В съвременното общество все още се подценяват интелектуалните, респективно професионалните качества на жените. В някои икономически отрасли, като машиностроенето, строителството и информационните технологии, работодателите преднамерено избягват да назначават жени или ги дискриминират, като за равен труд те получават по-ниско заплащане от мъжете.

В Европа, в това число и в България, не са преодолени някои патриархални стереотипи по отношение на половете. Съществуват различни мнения за жените-политици. Мнозинството европейци смятат, че жените трябва да участват в политиката наравно с мъжете. Някои твърдят, че жената не се интересува от политика поради ангажираността си като майка и домакиня. Съществува мнение, че жената в политиката е сексуален обект.

Напоследък открито се заговори за социалния феномен „сексуален тормоз на работното място“, който пречи на кариерното развитие на жените. Тази форма на корупция дискредитира и опозорява личността.

Що се отнася до независимостта на жената в семейството, все още има мъже с патриархален манталитет на господари. Те наказват неподчинението на самостоятелните жени с домашно насилие, което е най-честата причина за разводите. За решаването на този социален проблем, Съветът на Европейския съюз съставя дискуссионната Истанбулска конвенция (2014) за системна защита

на жените от всички форми на физическо и сексуално насилие.» /Дисертация, стр. 129 и автореферат, стр.30/

Формулираните от Цакова по-горе идеи свързват творчеството на Шарлот Бронте със съвременността и поставят Викторианската писателка в съвременен контекст. Самият прочит на романите придобива актуално значение.

В **заключението** на труда се формулират по-важните тези, свързани със социалната проблематика на жените през Викторианската епоха.

4. Оценка на публикациите по дисертацията.

За участието си в процедурата Цветина Цакова е представила **пет публикации** по темата на дисертацията. Три текста са приети за публикуване в «Литературен вестник». Публикувани са две участия с доклади на научни конференции: в сборник доклади от Международната научна конференция *„Безпокойства на хуманизма: филология – застрашена, необходима, неотстранима“*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2018 (под печат) и Международната научна конференция *„Езици, култури и комуникации“*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. Св. Кирил и Методий“, 2018 (под печат).

Според мен, в представените научни публикации са апробирани някои основни моменти от дисертацията в различна степен на завършеност.

5. Оценка на автореферата.

По процедурата е представен автореферат в обем от 39 страници печатан текст, формат А5. Структуриран е така, че последователно да представи

структурата и съдържанието на дисертационния труд, справката за приносите, списъка с публикациите. Изложението в автореферата е съобразено с логическата последователност на изследването в дисертационния труд и го възпроизвежда достоверно.

6. Оценка на приносите на дисертационния труд.

Текстът на Ц.Цакова е сериозно изследване на конструирането на женската идентичност в романите на Шарлот Бронте и ще си позволя да цитирам приносите, определени от дисертантката:

1. Принос на изследването е съпоставянето на викторианските жени със съвременните европейки. По този начин се насочва вниманието на читателя към конкретни аспекти в романите на Шарлот Бронте. Читателите, чиито професионални интереси са в същата тематична област ще се пренесат във Викторианската епоха и ще прочетат за днешния ден чрез описаните истории на главните героини.

Съпоставянето на отдалечените във времето поколения жени има и друго важно значение. Съвременната жена, съпричастна на описаните истории в романите, ще приеме образите на главните героини за близки до себе си. Така прогресивните идеи на английската писателка ще въздействат и вдъхновяват жените, които се стремят към независим живот, да вървят смело и самоуверено напред.

2. Дисертационният труд се вписва в теорията и историята на викторианската литература. Подробният обективен анализ на романите на Шарлот Бронте и интерпретирането на нейните идеи, имплицирани в образите на главните героини, може да се разглеждат като принос за литературознанието.

3. Текстът на дисертационния труд може да се използва като учебен справочник от студенти-магистри с литературни специализации и от докторанти в аналогичната научна област.

7. Критични бележки и препоръки.

При процеса на рецензиране на дисертационния труд се откриха и някои **пропуски и бележки**, които следва да бъдат отбелязани:

- Кандидатката посочва, че владее руски език, а никъде няма посочени източници на този език, а същевременно за прозата на Шарлот Бронте има задълбочени изследвания на руски език. Споменаване на тези текстове в библиографията само би допринесло за тежестта на научния труд.

- Източниците в библиографията са до 2011 година, няма посочени е-ресурси.

Направените бележки нямат съществено влияние върху качествата на дисертационния труд. Смятам, че той представлява оригинално изследване и напълно постига поставените цели и задачи.

8. Заключение.

Въз основа на така представените обстоятелства в точки 1, 2, 3, 4, 5, 6 и 7 **заявявам своята положителна оценка** за представения дисертационен труд на тема *Конструиране на женската идентичност в романите на Шарлот Бронте*. Считам, че в своята завършеност той показва задълбочените теоретични познания на кандидатката и способността ѝ да провежда самостоятелни научни изследвания. Съдържа, също така, предвидените в ЗРАСРБ и Правилника за приложението му научно-приложни резултати,

които представляват **принос** в науката. Това са и съображенията ми да
предложа на уважаемите членове на научното жури да вземат решение за
присъждане на Цветина Цветанова Цакова образователната и научна степен
„доктор” по научна специалност 2.1. Филология, научна специалност
„Теория и история на литературата“

Рецензент:.....

Доц. д-р Татяна Фед

10.01.2019 година

София